

TRANSLATION PROBLEMS IN DUBBING BASED ON SYNCHRONIZATION

DUBLAJDA SENKRON KAYNAKLI ÇEVİRİ SORUNLARI¹

Sevtap GÜNAY KÖPRÜLÜ²

Abstract

Films, emerged in the end of 19th century as public entertainment, today, shapes the masses of the public in ideological, linguistic and cultural perspective. For these reasons, translations of foreign films are of great importance. With this study, in which we have considered film translation in the scope of translation study, after emphasizing hypothetical information pertaining to dubbing, the most preferred method in translation of the films which today have an important place in intercultural information transfer, translation problems based on synchronization are expressed. In this study, it is targeted to explain that audio-visual synchronization is necessary in dubbing process, what the source of synchronization problem is, how synchronization guides the dubbing process and how it affects the translation product. In the end of the study it has been figured out that the methods, applied with synchronization concerns, sometimes become successful, and that they sometimes cause unnatural expression, information losses and distortions in meaning in targeted language. In the study, recommendations have been made to overcome synchronization problem in a way to provide equivalence for content and formation in the targeted language system. Turkish dubbed version of a German made film comprises the exemplification of the study.

Key words: Translation, Film Translation, Dubbing, Synchronization, Translation Problems.

Özet

19. yüzyılın sonunda bir halk eğlencesi olarak ortaya çıkmış olan filmler, günümüzde birer kültür üreticisi olarak, geniş halk kitlelerini ideolojik, dilsel ve kültürel açıdan biçimlendirmektedir. Bu nedenlerden dolayı filmler, özellikle de yabancı filmler ve bu filmlerin çevirisi büyük bir öneme sahiptir. Film çevirisinin çeviribilim kapsamında ele alındığı bu araştırmada, günümüzde kültürler arası bilgi aktarımında önemli bir yere sahip olan filmlerin çevirisinde kullanılan altyazı, üstten konuşma (İng. voice-over) vb. yöntemler arasında en çok tercih edilen yöntem olan dublaja ilişkin kuramsal bilgiler ortaya konulmuştur. Daha sonra dublaj yöntemiyle film çevirisinde dikkat edilmesi gereken hususlar arasında önemli bir yeri olan senkrona yönelik çeviri sorunları ele alınmıştır. Araştırmada, dublaj sürecinde görsel ve işitsel açıdan senkronun önemi ve gerekliliği, dublajda senkron sorunun kaynağı, senkronun çeviri sürecini nasıl yönlendirdiği ve çeviri ürünü filmin (dublajlı bir filmin) kalitesini nasıl etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda, yabancı bir filmin dublaj yöntemiyle hedef dile çevrilmesinde senkronu sağlama kaygısıyla başvuru yolların, kimi zaman başarılı olduğu, kimi zaman ise, hedef dilde doğal olmayan deyişlere, bilgi

¹ Bu çalışma Gazi Üniversitesi'nde tamamlanan "Film Çevirisinde Eşleme Yaparken Karşılaşılan Çeviri Sorunları" adlı Doktora Tezinden üretilmiştir; 31 Mayıs-2 Haziran 2013 tarihlerinde Ürgüp/Nevşehir'de gerçekleştirilen ULEAD 2013 Annual Congress: ICRE, Multi-paradigmatic Transformative Research in Education: Challenges and Opportunities adlı kongrede bildiri olarak sunulmuştur.

² Dr., sgkoprulu@hotmail.com

yitimlerine, anlam düzleminde bozulmalara vb. yol açabildiği görülmüş olup; senkron sorununun, hedef dil dizgesi içerisinde içeriksel ve biçimsel eşdeğerliğini de sağlayabilecek şekilde aşılabilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur. Araştırmanın örneklemini Alman yapımı tarihi bir filmin Türkçe dublajı oluşturmuştur.

Anahtar Sözcükler: Çeviri, Film Çevirisi, Dublaj, Senkron, Çeviri Sorunları

GİRİŞ

Dünya nüfusunun hızlı artışı ve teknolojinin hızlı gelişimi, kültürlerarası iletişim ve etkileşimi kaçınılmaz kılmaktadır. Birbirinden farklı kültürlerin karşılaşması ve etkileşimi süreçlerinde, günümüzde en yaygın iletişim araçlarından televizyon ve sinemanın ürünü olan filmler, bu bağlamda ön plana çıkmaktadır. Yabancı insanları, ortamları, mekânları, yaşantıları sunan filmler, izleyicilerine farklı bakış açıları kazandırmaktadır. ‘Öteki’leri anlamaya başlayan, böylelikle onlara karşı hoşgörüsü artan izleyici, aynı zamanda kendi dilinin ve kültürünün farkına varmakta, dilinin zenginleşmesine ve kültürünün gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Her ülkenin filmi, gelenek ve göreneklerine uygun davranış biçimleriyle kendi insanını anlatır ve oyuncu, canlandırdığı karakterle, kendi ülkesinin insanının davranışlarını yansıtır (Onaran, 1979: 86). Bir film izlerken karakterin giyimi, saçının şekli, mobilyaları, “simit” denildiğinde gördüğümüz (Bretzen) ile zihnimizde kodlanmış olan görüntünün örtüşmemesi gibi daha birçok farklılıklarla karşılaşmamız nedeniyle görüntüden çıkardığımız sonuç ve görüntüyü algılamamız da farklı olur. Buna bağlı olarak bir kültürde anlamlı olan bir simge veya imge, başka bir kültürde anlamlılığını yitirebilir veya istenilenden çok daha farklı bir anlam çağrıştıracaktır. Bu nedenle farklı dil ve kültüre özgü bir filmin çevirisinde, hedef dil izleyicisi üzerinde, özgün filmin kendi izleyicisi üzerinde gösterdiği etkinin aynısı olmasa dahi benzer bir etki sağlaması hedeflenerek yanlış anlamalar önlenmelidir.

Bu ve daha birçok nedenlerden dolayı yabancı filmler ve çevirileri büyük bir öneme sahiptir. Film çevirisinin çeviribilim kapsamında ele alındığı bu çalışmada, en çok tercih edilen film çeviri yöntemi olan dublajda senkrona yönelik çeviri sorunları üzerinde durulmuştur. Kuramsal olarak belirtilen senkron kaynaklı çeviri sorunlarına örneklem olarak, 2006 Alman yapımı “Das Leben der Anderen” adlı sinema filminin TRT tarafından gerçekleştirilen “Başkalarının Hayatı” adlı Türkçe dublajından kesitler alınmıştır. Dilsel ve kültürel farklılıkların yanı sıra tarihi göstergeler içermesi, dünyada birçok dile çevrilerek çok fazla izleyiciye ulaşmış olması ve birçok dalda ödül almış olması, söz konusu filmin tercih edilme nedenidir.

DUBLAJ

Yabancı dildeki filmi izleyiciye ulaştırmada izleyiciler tarafından en çok tercih edilen film çeviri yöntemi “dublaj”dır. Dublajın, görsel-işitsel çevirinin, sinema ve televizyon ürünleri (film, dizi, sitcom vb.) için adapte edilmiş bir türü olduğunu ifade eden Delia Chiaro (2009), dublajda, orijinal ses kanalının (diyalogun), hedef dilin yeni ses kanalıyla değiştirildiğini belirtir.

Türkiye’de 1970’li yıllarda kullanılmaya başlanan dublajı Alim Şerif Onaran (1978: 89), “yabancı filmin özgün konuşmalarının yazılı çeviriyle ve altyazı halinde açıklanması yerine, doğrudan doğruya Türkçe konuşmalarla yer değiştirmesi anlamında, geniş halk kitlelerine dönük bir yöntemdir” şeklinde tanımlamaktadır.

Dublaj, sadece dilsel göstergelerin aktarımı değil; anlamın oluşmasında dil dışı etkenlerin de etkili olduğu, kimi zaman metni yorumlamayla değişikliklerin yapılabildiği bir süreçtir (Yücel, 2007: 186). Çevirinin takıldığı yerde, ifadenin veya metnin içerdiği anlamı, mantığını vermek gerekir. Hedef dile aktarılmış bir filmde, orijinaline kıyasla her zaman için algılanan kalitede kayıplar görüldüğünü, anlaşılabilirliğin sağlanabilmesi için bazı kayıpların göze alınması gerektiğini belirten

Hesse-Quack (1969: 51-53), bu kayıpların daha ziyade, filmi hedef toplumun katı norm ve değerlerine adapte etme çabasından kaynaklandığını ileri sürmektedir.

Bunun yanı sıra, film çevirilerinde bir kontrol mekanizması söz konusudur. Bu mekanizma, çeviride elemeler yaparak kendi kültürünün değerler sistemini tehdit edecek içeriklerin filmde mümkün olduğunca az olmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, filmlerde gösterilen stereotipler, tutum ve davranışlar şayet hedef dil toplumunun temel değerlerini tehdit edecek şekildeyse, duruma göre değiştirilir ve hedef toplumun değerler çerçevesine uydurulur (Hesse-Quack, 1969: 54-55). Ülkemizde yayınlanan yerli ve yabancı tüm filmler, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK) denetiminden geçmektedir. Bunun dışında, yabancı filmi kiralayan veya satın alan kurumun da yayın ilkeleri söz konusu olabilir. Bu durumda çevirmenin, çeviri eylemini, hedef dil topluluğunun tarihini, kültürünü, politik yapısını, dil politikasını vb. dikkate almanın yanı sıra, ülkenin ve kurumun yayın ilkelerini gözetererek gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

İzleyicisine görsel ve işitsel kanaldan ulaşan filmlerin etkilerinin, daha hızlı ve uzun süreli olacağı muhakkaktır. İzleyici gördüklerini ve duyduklarını bir sentezden geçirerek veya geçirmeden günlük hayatında uygulamaya başlar. Bu bağlamda, kaynak dilin hedef dil üzerindeki etkisinden bahsetmek gerekir. Bu etkiyi dublaja bağlayan Erol, "Amerikanvari" ifadelerin nasıl Türk kültürüne yerleştiğini şöyle belirtir:

Bu filmlerdeki Amerikanvari "Hey!" hitap tarzı Türk kültürüne aykırı olmakla beraber filmlerdeki aşırı kullanım sonucu artık gündelik yaşama bile girmiştir. Bu örneklerin en "ifradı" ve Türkçe'de film çevirmenlerinden önce hiç mi hiç duyulmamış olanı "Oo, yoo!" ifadesidir. Bu da yalnızca "Yoo!" veya "Hayır!" olarak alınmalıdır (Erol, 1988: 33).

İki kültür arasında bir köprü olarak değerlendirebileceğimiz dublaj kaliteli olmalıdır ki, kültürler arasında sağlıklı ve güvenli bir geçiş sağlanabilsin. Bunun için de mümkün mertebede her açıdan eşdeğer bir çeviri gerekmektedir. Ancak temel görüş, dilsel ve kültürel farklılıklardan dolayı kaynak metin ile hedef metin arasında her düzeyde bir eşdeğerliğin her zaman için mümkün olamayacağıdır. Bu nedenle çeviride, mutlak bir eşdeğerlik yerine ağırlıklı eşdeğerliğin sağlanabilmesi, özellikle de anlamsal eşdeğerliğin sağlanması önemlidir. Eşdeğerliğin çeviri sürecinde büyük önem taşıdığını belirten Wolfram Wilss (1977: 72), bu kavramla, kaynak dil metninin içerik ve biçim özelliklerinin hedef dil metninde tam olarak yansıtılmasının kastedildiğini belirtmektedir. Reiss ve Vermeer ise, eşdeğerliği, hedef metin ile kaynak metin arasında, ilgili kültürde eşit düzeyde aynı iletişimsel işlevi yerine getiren bir ilişki olarak tanımlamaktadır (akt. Koller, 2004: 347-348). Çeviri sürecinde çevirmen, bazen birebir eşdeğer bulabilir, bazen bir ögenin eşdeğeri için birçok seçenek bulabilir, bazen hiçbir karşılık bulamaz, bazen de ancak sınırlı ölçüde bir eşdeğer bulabilir (Aktaş, 1996: 95). Diğer yandan, kaynak dil öğelerinin hedef dilde birçok karşılığı olsa dahi, bunlardan sadece bir tanesi belirtilen şartlar altında (metin türü, biçim, işlevsellik vb.) eşdeğer olabilir. Kaynak metnin eşdeğerini sağlama, hedef metnin hedef kültürde, kaynak metnin kaynak kültürdeki işlevine benzer işleve sahip olmasını sağlama anlamındadır. Çeviri sürecinde, çeviri dilinde yalnız içerik yönünden değil, ses, sözcük, sözdizimi özellikleri, yapı özelliklerinin düzenlenişi ve tüm bu öğelerin kendi aralarındaki etkileşimleri ile eşdeğerliğin sağlanabileceği karşılıklar aranmaktadır (Göktürk, 2004: 36).

Gideon Toury, çeviriyi, kültürel bağlamında ele alarak, diller arası yapısal ayrıma dayandırdığı eşdeğerlik yerine "kabul edilebilirlik" (İng. acceptability) ve "yeterlik" (İng. adequacy) ölçütlerini dikkate almaktadır. Toury'ye göre eşdeğerlik, dar çerçevede ele alınacak bir kavram değildir; eşdeğerlik dinamik ve soyut bir kavramdır. Bu soyut kavram "yeterlik" ve "kabul edilebilirlik" olmak üzere yine soyut olan iki kutuptan

oluşur. Çeviri, kaynak metin normlarına yakın özellikler taşıdığına “yeterli çeviri” olarak tanımlanırken, hedef dizge normlarına yakın olduğunda “kabul edilebilir çeviri” olarak betimlenir (Bengi-Öner, 2001: 95). Diğer yandan Toury, çevirinin, her seferinde katıldığı dile yabancı gelecek biçimler ve bilgiler sunacağını, kaynak metne mutlak uygun bir şekilde gerçekleştirilemeyeceğini belirterek ve hedef dilin kültürel normlarının kaynak metin yapılarında kaymalara yol açacağını ileri sürerek hiçbir metnin tamamen kabul edilebilirliği veya uygunluğunun sağlanamayacağını savunur (akt. Aksoy, 2002: 46-47).

Bu bilgiler doğrultusunda kuramsal açıdan çeviri etkinliğinde, mutlak bir eşdeğerliğin mümkün olamayacağından dolayı içeriksel/anlamsal eşdeğerlik ile biçimsel/biçemsel eşdeğerlik başta olmak üzere mümkün mertebede her açıdan eşdeğerliğin sağlanması hedeflenmelidir. Çeviride, ağırlıklı eşdeğerliğin yanı sıra biçimsel ve içeriksel eşdeğerliğin sağlanmadığı durumlarda, özgün olanın anlam bütünlüğünü bozmayacak şekilde yapılan değişiklikler, diğer bir deyişle ifadenin içinde kullanıldığı bağlama uygun olacak şekilde aktarılması “kabul edilebilir çeviri” olarak nitelendirilebilir.

Dublajda hedef, özgün filmin, hedef dil alıcıları için anlaşılabilir hale getirilmesi ve kendi izleyicisi üzerinde gösterdiği etkinin aynısı olmasa dahi benzerinin hedef dil izleyicisi üzerinde oluşmasının sağlanmasıdır. Bunu yaparken de eşdeğerlik ile ilgili belirli kıstaslara dikkat edilmesi gerekir. Burada, öncelikli bilinmesi gereken filmin tarzıdır. Filmler, aslında yazılı bir metne dayanmaktadır. Çeviride, bu metnin türü/tarzı yönlendirici olmaktadır. Örneğin, bir sanat filmi söz konusu ise, çevirmenin, filmde geçen kavramları hedef dile doğru aktarabilmesi için öncelikle bu konuda bilgisinin olması ve metnin biçimini koruması gerekecektir. Dublajın diğer çeviri olgularından farklılığı, metin özelliğine dayanmaktadır. İletisini, iletişimin görsel ve işitsel olmak üzere iki farklı kanalından faydalanarak gönderen bir metin (görsel-ışitsel metin) söz konusudur. Bu iletinin içerdiği bilgiler, farklı gösterge dizgelerinden veya kodlarından oluşmaktadır. Bu özellikler, iletişimin sadece bir kanalını ve sadece bir veya iki anlam kodunu (dilsel ve dil dışı) kullanan türlerde bulunmamaktadır. Dolayısıyla dublaj çevirisinde, sadece dilsel kodlar değil, aynı zamanda dil dışı kodlar da söz konusudur. Nitekim bu çeviri türünde, dilsel etkenlere eşlik eden simgeler evreni, hareketler, renkler, özel efektler de aktarılmaktadır (Chaume Varela, 2003: 272-273). Bu kodların her birinin çeviride dikkate alınmaması durumunda, tam bir çeviriden bahsedilemez. Bu bağlamda Chaume’ye (2004: 16) göre film, sözdizimsel kurallara göre bir araya gelmiş olan bir dizi gösterge kodundan oluşmaktadır. Bu bir araya geliş, izleyicinin metnin anlamına ulaşabilmesini sağlayacak şekilde olmaktadır. Çevirmen ise, bu kodların her birinin işlevi ile dilsel ve dilsel olmayan tüm göstergelerin olası oluşumlarını bilmek zorundadır (Chaume, 2004: 16). Bu kodlar şunlardır:

- 1. Dilsel kod:** Görsel-ışitsel metinler, her ne kadar sözlü metinler olarak görülse de aslında söylemleri taklit eden yazılı metinlerdir. Bu sözlü söylemler ise doğaçlama şeklinde değil, planlıdır. Diğer yandan bu söylemler, kaynak dilin kültürel özelliklerini taşımaktadır. Dolayısıyla yazılı olan görsel-ışitsel metinler, argo sözler, kaba sözler, farklı dillerin bir arada kullanımı, günlük konuşma şekli gibi özellikler taşıyarak doğallık sağlamaya çalışır. Burada önemli olan çevirmenin her iki dilde bu açıdan dengeyi kurabilmesidir.
- 2. Dil dışı kodlar:** Gülmeler, duraksamalar, ses yüksekliği ve tonlama gibi ses niteliklerini kapsar. Filmde diyalogların senkronuna dikkat edilmesi gereken çevirmenin, anlam taşıyan bu tarz kodlara da dikkat etmesi gerekir.
- 3. Müzikal ve özel efekt kodu:** Müzik, şarkı ve özel ses efektlerini kapsar. Şarkı sözleri genellikle film öyküsünü tamamlayacak şekilde olmaktadır. Bu nedenle şarkılar, müziğin ritmine, tınısına, kafiyesine, anlam bütünlüğüne uyan bir

çeviri gerektirir. Çevirmen, bu sözleri altyazıyla verebilir veya söylenmek üzere çevirebilir.

4. **Ses düzeni kodu:** Filmde yer alan bir karakterin veya nesnenin çıkardığı sesler, diğer bir deyişle hikâyenin içinde kalan sesler (İng. diegetic sound) ile filmde bir karaktere veya nesneye ait olmayan, örneğin arka fon müziği gibi, görüntünün dışından gelen sesleri (İng. non-diegetic sound) kapsar. Çevirmen bunları çeviri metninde belirtmelidir.
5. **Planlama kodu (çekim türleri):** Yakın çekim, uzak çekim, arka plan çekim gibi çekimin farklı türleri vardır. Çevirmen yakın çekimlerde dudak hareketleriyle sözün senkron olmasına ve uyumuna özellikle dikkat etmelidir.
6. **Hareket kodları:** Görüntüdeki oyuncunun ağız artikülasyonları (İng. mouth articulation) ile proksemik ve kinetik kodları içerir. Proksemik, karakterler arasındaki mesafe ile karakterlerin kamera ile olan mesafeleri ile ilgilidir. Kinetik kod ise oyuncunun hareketleriyle ilgilidir. Kinetik kodunun içerdiği anlamın çeviride aktarılmış olmasına dikkat edilmelidir. Bu kodlar, dilsel kod ile senkron ve uyumlu olmalıdır.
7. **İkonografik kodlar:** Görsel kanaldan iletilen en önemli kodlardır. Çevirmen için sorunu, çevirideki ilgili görüntüsel göstergeler (İng. icons), belirteciler (İng. indices) ve simgeler (İng. symbols) oluşturur. Bu ikonografik simgelere, sözlü bir açıklama eşlik etmediği veya onların çevrilmeleri hikayenin anlaşılması için elzem olmadığı sürece hedef dile aktarılmaları gerekmez. Aksi durumlarda ise, çevirmen, bu simgeleri hedef dile dilsel olarak aktarmayı denemelidir.
8. **Fotografik kodlar:** Çevirmen, aynı zamanda, renklerin kullanımında (kasıtlı bir renk kullanımı varsa, renklerin geleneksel bir anlamı varsa vb.), bakış açısında, aydınlatmada olan değişiklikleri çevirisinde belirtmelidir. Örneğin oyuncunun görüntüde olmadığı sahneler için 'OFF' [Tr. 'GD'], görüntüde olduğu ve dudak hareketlerinin görüldüğü sahnelerde 'ON' [Tr. 'G'] simgelerini kullanır. Ancak, renklerin kullanımında çevirmen sorun yaşayabilir. Zira filmde kullanılan renklerin anlamları kültürlere göre değişebilmektedir.
9. **Grafik kodlar:** İzleyici bir film sahnesinde yazılı mesajlarla karşılaşabilir. Bu yazılı mesajlar, başlık, altyazı, metin veya ara yazılar şeklinde olabilir. Çevirmen, bunların anlamlarını, her birinin beraberinde getirdiği biçimsel kısıtlamaları çerçevesinde, hedef metne aktarmaya çalışır.
10. **Sözdizimsel kodlar:** Görüntüsel göstergesel çağrışımların farkında olmak çevirmene, metnin, sahnenin, sahne geçişlerinin, anlatının ve olay örgüsünün gelişiminin daha iyi anlaşılmasında yardımcı olabilir. Bir görüntüsel göstergenin tekrarı, çevirinin aşırı uzunluğuna neden olarak senkronda sorun oluşturabilir. Böyle bir durumda, adıl, eşanlam veya eksilti kullanımı ile bu tarz bir sorun çözülebilir (Chaume, 2004: 16-23).

Dolayısıyla dublajda, filmdeki görsel ve işitsel düzlem göstergeleri/kodları gözetilerek, filmin ortaya çıkış amacına, tarzına, türüne ve hedef kitlesine uygun çevirisi yapılmalı, filmin bir bütün olarak içeriği ve biçimi bozulmadan hedef dile aktarılmalı, söz ve görüntü birliği sağlanarak sinematik yaşantı elde edilmelidir. Ancak bu şekilde işitsel ve görsel unsurların homojen bir şekilde bütünleşmesi sağlanabilir ve izleyici, sanki tüm oyuncular onun dilinde konuşuyormuş yanılmasını yaşayabilir. Aksi halde izleyici, filmden uzaklaşır. Bu rahatsızlıkların en başında, görüntü-söz senkronunun olmaması gelir. Uyumsuzluklar filmin kabullenilmesini, algılanmasını engelleyerek bu sanatsal çalışmanın beğeniyle izlenmesini zorlaştırır.

Ses ve görüntünün senkron olmadığı, senkronu sağlamak adına film diyaloglarının değiştirilmesi nedeniyle filmin özgünlüğünde yitimler olduğu gerekçesiyle dublaj

olumsuz eleştirilmektedir (Cedeño Rojas, 2007: 83). Bräutigam'a (2001: 23) göre dublajda senkronu sağlamak adına diyalogun değiştirilmesiyle öyle ciddi bir müdahale söz konusu olur ki, sonucu "başka bir film" olarak adlandırmak abartılmış olmaz. Zira dublajlı filmde, orijinalinden farklı bir dil kullanımının yanı sıra, tamamen farklı bir duygu, farklı bir melodi, farklı bir akustik atmosfer de söz konusudur. Buna rağmen Bräutigam (2001: 24), bir dublajı, orijinalin sağladığı etkiyi sağlayabildiği için iyi veya orijinalin sağladığı etkiden farklı bir etki gösterdiği için kötü olarak değerlendirilemeyeceğini savunur.

Diğer taraftan dublaj, film çeviri yöntemleri arasında en pahalı olan ve daha fazla zaman gerektiren bir işlemdir; ayrıca karmaşık bir süreçtir ve bu sürecin gerçekleşmesinde birçok kişi görev alır. Bu anlamda, dublaj sektörünün, zaman sıkıntısı ve finansal baskı nedeniyle senkron ve eşleme işleminde kalite sıkıntısı yaşadığına işaret eden Whitman-Linsen (1992: 13), sektörde, 'hızlı' ve 'ucuz' sıfatların, 'nitelikli' sıfatından çok daha değerli olduğunu ileri sürmektedir.

Tüm bu olumsuz eleştirilere rağmen dublaj kullanılmaya devam edilmektedir. Zira bu tarz olumsuz yaklaşımlara karşın tercih edilmesinin nedeni, taşıdığı özelliklerin üstün gelmesinden kaynaklanmaktadır. Öncelikle izleyici açısından avantajları bulunmaktadır. İzleyici, hem görsel hem de işitsel olarak yabancı bir filmi kendi dilinde izleme şansına sahiptir. Altyazılı filmlerde olduğu gibi, okuma-yazma bilmek veya yazıyı takip edebilmek için iyi görebilmek zorunda değildir. Aynı zamanda yazı takip etmesi gerekmediği için rahatlıkla filmi takip edebilmektedir. Dublajın, filmi yayınlamak isteyen taraf açısından avantajları ise, kurumun veya ülkenin yayın ilkelerine ve ideolojisine uygun olacak şekilde -izleyici filmin özgün diyalogunu duymadığı için- söylemleri değiştirilebilir veya film karesinden çıkartılabilir.

SENKRON

Senkron, başka birçok şey gibi değeri ancak yokluğunda anlaşılan bir olgudur. Aksoy'un (2006: 45) da ifade ettiği gibi, izleyici genellikle senkronun düzgünlüğünü takdir etmez ya da filmin akışı içinde senkronun nasıl sağlandığı konusuyla ilgilenmez. Ancak bir aksama olması halinde, bu durum derhal dikkatini çeker. İzleyicinin dikkatini çeken senkron sorunu kapsamında ilk başta oyuncunun ağız hareketleriyle sözün eşzamanlı olmaması gelir. Bunun haricinde, oyuncunun jest ve mimikleri ile -daha geniş kapsamda oyuncunun beden dili ile- nidanın veya sözün eşzamanlı olmaması da izleyicinin dikkatini çeken uyumsuzluklar arasında yer almaktadır. Zira dublajda, jest ve mimiklerin sözlü ifadeyle bir bütün olması ve bağlamların edimsel çağrışımlarının aynı kalması gerekmektedir. Bu anlamda Whitman-Linsen'a (1992: 17) göre, bir diyalogun yabancı bir dilde yeniden oluşturulması, konuşma eyleminin her bir görsel göstergesinin dikkate alınmasını gerektirir.

Dublaj sürecinde senkronu ilk dikkate alması gereken kişi çevirmendir. Çevirmen, orijinalden daha uzun bir ifade veya daha kısa bir ifade olduğunu tespit ederse, kaynak ve hedef dil söylemleri arasındaki zaman farkını kapatabilmek için hedef dil repliğini kısaltabilir veya uzatabilir. Çevirmenin, ekleme, çıkarma veya değiştirme yoluyla bertaraf etmeye çalıştığı senkron sorunu, kayıt aşamasında, seslendirme sanatçısının söyleyiş şekline veya heceler/sözcüklerin söyleniş uzunluğuna bağlı olarak tekrar ortaya çıkabilir. Böyle bir durumda, kayıt esnasında da ekleme veya çıkarma yapılabilmektedir. Bunları yaparken orijinal söylemin biçiminin ve içeriğinin bozulmamasına dikkat edilmelidir.

Bu çözüm yollarının haricinde başka bir çözüm seçeneği ise, Herbst'in (1994: 35) de belirttiği gibi, daha yavaş veya daha hızlı konuşmaktır. Senkronu sağlamak için başvurulan bu yöntemi, seslendirme sanatçıları uygulamaktadır. Ancak oyuncunun filmdeki konuşması özel bir durum içermiyorsa yaya yaya, uzata uzata konuşmak ya

da kesik kesik konuşmak bir hatadır (Kaçan, 2010: 21). Bununla ilgili olarak Aksoy, “Seslendirme Sanatı” adlı yapıtında şöyle bir örnek verir:

Askerlikte “rahat” ve “hazır ol” komutları, kesin ve sert bir ifadeyle söylenir. Öyle ki, “hazırol” komutu, kesinlik kazanması için “ı” harfi düşülerek, “hazrol!” olarak söylenir.

Oysa Amerikan filmlerinde bu komut her biri birkaç heceden oluşan iki sözcükle ifade edilir. Çevirmen senkronu tutturabilmek amacıyla, genellikle şöyle yazar: “Hazuur / Ooooool.”

Bu yanlıştır. Film Türk izleyicisi için seslendirileceğine göre, komutlar da bize uygun bir tarzda olmalıdır. Şöyle düzeltilebilir:

“Bölüük / Hazrool.”

Böylece hem yanlış yapılmamış, hem de senkron sorunu giderilmiş olur (Aksoy, 2006: 55).

Genellikle konuşma hızının hızlı veya yavaş olması, semantik ve semiyotik anlam içerir. Uygun olmayan konuşma hızının, anlamı değiştirebiliyor olması nedeniyle, senkronu sağlama amacıyla konuşma hızı özgürce değiştirilemez. Herbst’in (1994: 38) de ifade ettiği gibi, konuşma hızı, sadece senkronu sağlama amacıyla değil, aynı zamanda semantik (anlamsal) eşdeğerliği sağlama amacıyla da ayarlanmalıdır. Diğer yandan, hedef metnin orijinal metne kıyasla uzun veya kısa oluşuna göre, oyuncunun ağzının açık veya kapalı oluşuna bağlı olarak söze erken/geç başlanabilir veya erken/geç bitirilebilir (Herbst, 1994: 33-34).

Dolayısıyla oyuncunun ağız hareketleri, jest ve mimikleri ile bunların işitsel göstergelerinin senkron olmasına önem verilmelidir. Diğer yandan, bir filmin çevirisinde, sesli ifadelerin çevirisinde olduğu kadar yazılı ifadelerin çevirisinde de senkrona dikkat edilmelidir. Bu bağlamda, filmdeki yazılı gösterge (tabela, gazete başlığı, mektup vb.) ile işitsel çevirisinin eşzamanlı olması gerekliliği de senkron adı altında değerlendirilebilir. Bu durumda, film çevirisinde dikkat edilmesi gereken üç tür senkron söz konusudur.

Ağız Senkronu

Whitman-Linsen’in (1992: 20) da belirttiği gibi, oyuncunun ağız hareket ederken sesin olmaması (‘ağız kaldı’) veya oyuncu konuşmasını çoktan bitirmiş ve ağız hareketi durmuş olmasına rağmen sesinin duyulması kadar izleyiciyi rahatsız eden başka bir şey yoktur. Bu durumun sık olması, izleyicide orijinal filmi izliyormuş hissini bozulmasına neden olur.

Kameranın oyuncuyu çekiş açısına bağlı olarak önem kazanan ağız senkronunda, görsel ve işitsel yollardan algılanan bir sözün başlangıç ve bitişi arasında zamansal örtüşme sağlanmaya çalışılır. Zira aynı ifade, farklı dillerde farklı uzunlukta olabilir. Bir dilde sadece üç sözcükle ifade edilen bir düşüncenin, başka bir dilde beş sözcükle ifade edilmesi gerekebilir. Bu tarz farklılıklar senkronu zorlaştırmakta, bu nedenle genellikle ekleme veya çıkarma gibi çeşitli çözüm yollarına başvurulmaktadır.

Örnek 1:

GRUBITZ: Wegen Deiner Autokennzeichen-Anfrage von der Limousine, die Frau Sieland nachts heimlich (GD) nach Hause gebracht hat...Es handelt sich hier um den Wagen von Minister Hempf...

(0:34:36)

GRUBİTS: **Bak sana ne söyleyeceğim.** Bayan Zilant'ı gizlice (GD) evine getiren limuzinin plakasına gelince...o araba Bakan Hemp'e aitmiş...

Hedef dil repliğinin, kaynak dil repliğinden daha kısa olması oyuncunun ağız hareketlerinin sözsüz kalmasına neden olarak “ağız kaldı” olarak tabir edilen bir senkron sorununa neden olabileceği için dublajda bu sorun, söylemin başına özgün metinde yer almayan, ifadeye dikkat çeken “**bak sana ne söyleyeceğim**” tümcesi eklenerek aşılmıştır.

Örnek 2:

GRUBITZ: Was führt Dich zu mir? Entwicklungen im Falle Dreyman?

(1:19:32)

GRUBİTS: Seni buraya hangi rüzgar attı? Drayman meselesindeki **gelişmeler mi?**

Bu örnekte “**gelişmeler mi?**” sözcüğü boşta kalmıştır ve bu söz söylenirken oyuncunun ağız kapalı durumdadır. Hedef dil repliğinin, kaynak dil repliğinden daha uzun olması nedeniyle sözün geç bitmesi senkron sorunu oluşturmaktadır. Oyuncunun ağızının hareket etmemesine, dudaklarının kapalı olmasına rağmen sözün devam etmesi izleyiciyi rahatsız etmektedir. Oyuncunun repliği “*Seni buraya hangi rüzgâr attı? Drayman meselesi mi?*” şeklinde olduğunda, senkron sorunu önlenmektedir. Almanca “*Entwicklungen*” (“*gelişmeler*”) sözcüğünün tümceden çıkarılması, anlamda bir bozulmaya veya kayba neden olmamaktadır.

Örnek 3:

HESSENSTEIN: (GD) Gut, dann lassen Sie uns (G) darauf anstoßen.

(1:16:50)

HESSENŞTAYN: (GD) Güzel... öyleyse (G) bunun şerefine **kadeh kaldıralım.**

Filmin orijinalinde oyuncu görüntüde iken “*darauf anstoßen*” sözünü söylemektedir. Türkçe çevirisinde ise “*bunun şerefine kadeh kaldıralım*” denilmektedir. Dolayısıyla “*kadeh kaldıralım*” kısmında oyuncunun ağız hareket etmemektedir. Ancak oyuncunun “*anstoßen*” dedikten sonra ağız yarı açık kalır ve bir saniyelik bir beklemeden sonra ağızını kapatır. Zira bu esnada hafif bir tebessüm yapmaktadır. Dudakların bu bir saniyelik hafif aralık kalma süresine “*kadeh kaldıralım*” sözcüğü yerleşmiştir ve “*kaldıralım*” sözcüğündeki /m/ bilabial sessizinde de zaten oyuncunun ağız kapanmış olduğundan senkron sorunu olmamıştır.

Kinetik Senkron

Filmde aynı anda hem işitsel hem de görsel bilgi aktarımı söz konusudur. Böylelikle izleyici, işitsel göstergeler ile görsel göstergeleri birlikte algılar; görüntü ve ses bir bütünlük oluşturur. Görsel düzlemdeki bilgiler, işitsel düzlemdeki bilgilerin netlik kazanmasında bağlamsal rol oynar. Dolayısıyla oyuncunun hareketleri ile sözleri bir bütünlük oluşturur. Bu anlamda izleyicinin dikkatini çeken diğer bir senkron sorunu ise oyuncunun beden diline, özellikle de jest ve mimiklerine eşlik eden, onu destekleyen söz ile hareketin senkron olmayışıdır. Kinetik senkron olarak adlandırabileceğimiz bu eşzamanlılıkta, söz ile hareketin senkron ve uyumlu olmasının yanı sıra oyuncunun hareketlerinin içerdiği anlamın da çeviride aktarılmış olmasına dikkat edilmelidir. Bunun için çevirmen ağız senkronunda olduğu gibi

ekleme, çıkarma, sözdizimini değiştirme gibi çeşitli çözüm yollarına başvurulabilmektedir.

Diğer yandan Balázs (1961: 64), her dilin kendine özgü ve o dili kullanan insanlar için karakteristik olan anlamlı jestlerinin olduğunu, İngilizce konuşurken, konuşmayı İtalyan jestleriyle desteklenilemeyeceğini ileri sürmektedir. Yine Kartarı'ya (2006: 32-33) göre, "her sözsüz kodun kendine özgü "stil"i, "tarz"ı vardır. Her birey, üyesi olduğu kültürün "düşünce tarzı"na, "dünya görüşü"ne dayalı sözsüz kodlar kullanır". Whitman-Linsen'in (1992: 33-38) da belirtmiş olduğu gibi, konuşurken kullanılan jest ve mimiklerin geniş kültürel farklılıkları gösterdiği bir gerçektir. Dolayısıyla bir kültürden farklı bir kültüre geçişlerin yapıldığı film çevirilerinde, her dil ve kültürün kendine özgü hareketlerinin var olduğu gerçeğinden kaynaklanan kinetik uyumsuzluklar yaşanması kaçınılmazdır. Ancak bunlar, filmin kabul edilebilirliğini neredeyse hiç etkilemeyecek, anlam bütünlüğünü bozmayacak uyumsuzluklar olmalıdır.

Örnek 1:

SCHRIFTEXPERTE: ...und so komme ich zu dem Schluß, daß die Schreibmaschine nur eine für den Export bestimmte, heimische Reiseschreibmaschine modernster Ausführung sein kann, mit größter Wahrscheinlichkeit das Modell Kolibri der VEB Groma Büromaschinen. Wäre die Vorlage in schwarzer Tinte gewesen, könnte ich es noch bestimmter sagen.

(1:26:10)

YAZI UZMANI: Bence daktilo sadece ihracata yönelik. muhtemelen kolibri modeli yerli üretim. seyahat daktilosu olduğu sonucuna varıyorum. eğer siyah mürekkep olsaydı o zaman daha kesin şeyler söylemek mümkün olabilirdi.

Bu iki söylemin karşılaştırılmasından da görüleceği üzere çeviri metni orijinal metinden bir hayli kısadır. Bunun nedeni, ayrıntı veya reklam içeren özgün metin birimlerinden bazılarının çeviride çıkarılmış olmasıdır. Dolayısıyla da özgün filmde oldukça hızlı konuşan, hatta neredeyse nefes almadan konuşan yazı uzmanı, dublajlı versiyonunda senkronun sağlanması için daha düşük tempoda konuşmak zorunda kalmıştır. Ayrıca yazı uzmanı konuşurken bedenini hafifçe öne arkaya hareket ettirerek konuşma hızına adeta ritim tutmaktadır. Dublajda, konuşma hızı daha düşük ve ses tonu sakin olduğu için konuşma hızı, konuşmaya eşlik eden beden ritmiyle uyumlu olmamıştır. Filmin orijinalinde, hızlı konuşma, karakteri aceleci göstermiştir. Ancak bu acelecilik durumu Türkçe dublajında hissedilmemektedir.

Örnek 2:

DREYMAN: Wer hätte gedacht, daß unsere Staatssicherheit so unfähig ist? Wer hätte gedacht, daß es solche **I-I-I-di-o-ten** sind!!

(1:12:11)

DRAYMAN: Gizli servisimizin bu kadar beceriksiz olacağı kimin aklına gelirdi ki? Bu kadar geri zekalı olacakları kimin aklına **gelirdi ha!**

Oyuncu "es solche I-I-I-di-o-ten sind" derken arkası kameraya dönüktür. Bu şekilde kameradan uzaklaşarak pencereye doğru yürürken ses tonunu yükseltir, kollarını yukarı yanlara doğru açar ve "I-I-I-di-o-ten" derken de ellerini bu heceleme ve vurguya uygun şekilde titreme şeklinde kesik kesik hareket ettirir. Ancak Türkçe seslendirmesinde, ellerin hecelemeye uygun şekildeki bu hareketiyle söz

örtüşmemektedir, diğer bir deyişle hareket ile söz senkron değildir. Dublajda, oyuncu bu hareketi yaparken, “*gelirdi ha*” demektedir. Sözdizimi değiştirilerek, diğer bir deyişle devrik tümce kurarak sözcük ile kol hareketi uyumlu hale getirilebilir:

“Wer hätte gedacht, daß es solche **I-I-I-di-o-ten** sind!”

“Kimin aklına gelirdi bu kadar **ge-ri-ze-ka-lı** olacakları!”

Yazılı Gösterge Senkronu

Oyuncu hareketlerine bağlı olan ağız senkronu ve kinetik senkron haricinde, filmdeki yazılı gösterge ile işitsel çevirisinin eşzamanlı olması gerekliliği de senkron adı altında değerlendirilebilir. Oyuncunun görüntüde olduğu ve hareketlerinin oldukça net görülebildiği sahnelerde, özellikle de oyuncunun sözünün başından sonuna kadar görüntüde olduğu yakın çekimlerde ağız senkronu ve kinetik senkron önemli iken, Chaume'nin (2004: 21) “grafik kod” olarak değerlendirdiği filmde geçen gazete başlıkları, mekân adları, mektup içeriği, yer adları gibi filmin anlam bütünlüğü açısından önem taşıyan yazılı göstergelerin “dış ses” veya “kafa sesi” ile verildiği film karelerinde ise, yazının görüntüde kalış süresi ile yazının işitsel çevirisinin senkron olması önemlidir.

Eşdeğer bir çeviri için çevirmen, görsel düzlemde yer alan bu bilgileri dikkate almalıdır. Filmdeki altyazıyla verilmiş olan mekân adları veya görüntüdeki gazete başlıkları, hedef dile genellikle “dış ses” kanalıyla, bu yazıları içinden okuyan bir kişi varsa, okuyan kişinin sesiyle monolog şeklinde, diğer bir deyişle “kafa sesi” ile verilir. Filmdeki bu bilginin görüntüde kaldığı süre içerisinde seslendirilmesi gerektiğinden dolayı sözün, bu zaman zarfına sığacak uzunlukta olması gerekir. Sözün, bu zaman zarfını aştığı durumlarda seslendirme sanatçısı hızlı okuma yoluyla senkronu sağlamaya çalışabilir. Ancak buna rağmen söz hâlen daha uzun ise kısaltılmalıdır. Zira sahne değişimlerinde sesin devam ediyor olması sorun yaratır. Şöyle ki, gazetede haber başlığını gösteren sözsüz bir sahneden sonra diyalogun başladığı bir başka sahneye geçilebilir. Bu gibi durumlarda yazılı bilgi, sadece içeriğini aktaracak şekilde kısaltılarak sözlü bilgiye çevrilmelidir.

Örnek:

Michail Gorbatschow Generalsekretär des ZK KPdSU gewählt

(1:52:35)

Mihael Gorbaçov Sovyetler Birliğinin komünist partisinin yeni genel başkanı seçildi.

Gazete başlığı ekranda 3 saniye 16 salise kalır. Hedef dil izleyicisine “dış ses” aracılığı ile aktarılan yazının sözlü çevirisi bu zaman zarfını aşmamalıdır. Zira sahne değişmektedir. Bu nedenle gazetede haber başlığından bazı metin birimleri çıkarılmak zorunda kalmıştır. Almanca metinde “ZK” (Zenral Komitee) ve “KPdSU” (Kommunistische Partei der Sowjetunion) kısaltmaları yer almaktadır. Bu kısaltmalardan “ZK” (Merkez Komite) çeviride atlanırken “KPdSU” (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) açılımıyla aktarılmıştır. Diğer yandan “Generalsekretär” sözcüğü, “Genel Sekreter” olarak değil, “Genel Başkan” olarak çevrilmiştir. Söz konusu olan dönemde “parti genel sekreteri”, günümüzdeki “parti genel başkanı” statüsünde bir yetkiye sahip olduğu için “genel başkan” şeklinde bir çeviri kabul edilebilir çeviridir.

SONUÇ

Filmlerin farklı dil ve kültürleri tanıtır olması bağlamında film çevirisi bir kültür aktarımıdır; o halde çevirmenler de kültürler arasında köprü vazifesi görmektedir. İzleyici tarafından en çok tercih edilen film çeviri yöntemi olan dublajda amaç, içeriğini

ve biçimini koruyarak filmi hedef dilde doğal ve anlaşılır kılmak ve böylelikle filmin kendi izleyicisi üzerinde gösterdiği etkinin aynısı olmasa dahi benzerini hedef dil izleyicisi üzerinde de göstermesini sağlayabilmektedir. Her ne kadar tüm çeviri türlerinde olduğu gibi dublaj için yapılan çeviride de her açıdan eşdeğer bir çeviri hedefleniyor olsa da, dillerin dilbilimsel ve sosyokültürel yapılarının farklılığı sebebiyle, hedef dile aktarımda belli bir bilgi yitimi olması engellenemez ve dublajlı film, özgün filmde birtakım sapmalar gösterir. Bu nedenle eşdeğerliğin sağlanamadığı durumlarda kabul edilebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Kabul edilebilir bir çeviri için ise, filmin anlam bütünlüğü korunmalıdır.

Dublajlı filmin özgün film gibi doğal ve anlaşılır olması, ancak, filmin işitsel öğelerinin yanı sıra görsel öğelerinin de dikkate alınmasıyla sağlanabilir. Dolayısıyla, dublajlı filmin işitsel öğeleri ile özgün filmin görsel öğelerinin eşlemesine, daha açık bir ifadeyle ses ve görüntünün her açıdan uyumlu olmasına dikkat edilmelidir. Bu açıdan, film metninin çevirisi aşamasında yer alan çevirmen, seslendirme aşamasında yer alan seslendirme yönetmeni, seslendirme sanatçıları ve ses teknisyeni görüntü ile sesin senkron olmasına ve eşlemesine dikkat etmek zorundadır. Ancak bu şekilde izleyici filmin büyümesine çok daha rahat kapılarak dublajın “benzer tepki sağlama” amacını yerine getirebilir. Aksi halde izleyici filmde uzaklaşır.

Dolayısıyla dublajda, senkronu sağlayabilmek amacıyla çeviride bir takım değişiklikler öngörülmektedir. Hedef dil söyleminin, kaynak dil söyleminden daha **kısa** olmasından kaynaklanabilecek senkron sorunu,

- repliğe ekleme yapma (nida, sözcük veya tümce şeklinde ekleme),
- konuşma hızını yavaşlatma,
- dudakların aralık veya kapalı oluşuna bağlı olarak söze geç başlama veya
- sözü erken bitirme yoluyla aşılabilmektedir.

Repliğin **uzun** olması halinde ise,

- çıkarma yapılabilir (örn. tekrar niteliğinde olan sözcükler),
- konuşma hızı yavaşlatılabilir,
- yine dudakların aralık veya kapalı oluşuna bağlı olarak söze erken başlanabilir veya
- söz geç bitirilebilir.

Senkronu sağlamak için konuşma hızının değiştirilmesinde, konuşma hızının karakterin profil özelliğine uygun olmasına ve duygu durum göstergesine değiştirmemesine dikkat edilmelidir.

Bunların dışında, kinetik senkronu oyuncunun beden diline özellikle de jest ve mimiklerine eşlik eden sözün veya nidanın senkron olması için genellikle sözdiziminde değişiklik yapmak gerekmektedir.

Filmin dublajında, senkronu sağlamak için başvuru olan tüm bu yolların, bağlama uygun olmasına, söylemin içeriğini ve biçimini değiştirmemesine, karakterin üslubuna uygun olmasına dikkat edilmelidir.

KAYNAKÇA

Aksoy, A. Ş. (2006). *Seslendirme sanatı*. Kardanadam, Ankara.

Aksoy, N. B. (2002). Geçmişten günümüze yazın çevirisi. İmge Yayınevi, Ankara.

Aktaş, T. (1996). Çeviri işlemine genel bir bakış. Orsen Matbaacılık, Ankara, 1996.

- Balázs, B. (1961). *Der film*. Werden und Wesen einer neuen Kunst. Übers. A. Sacher-Masoch, Globus Verlag, Wien. (Eserin Orijinali 1948'de yayımlanmıştır).
- Bengi-Öner, I. (2001). *Çeviri kuramlarını düşünürken*. Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Bräutigam, T. (2001). *Lexikon der film- und fernsehsynchronisation*. Stars Und Stimmen: Wer Synchronisiert Wem In Welchem Film?", Lexikon-Imprint-Verlag, Berlin.
- Cedeño Rojas, M. (2007). *Arbeitsmittel und arbeitsabläufe beim übersetzen audiovisueller medien: synchronisation und untertitelung in venezuela und in deutschland*. Heidelberger Studien Zur Übersetzungswissenschaft, 7. WVT Wissenschaftlicher Verlag Trier.
- Chaume Varela, F. (2003). Teaching Audiovisual Translation: Some Methodological Proposals. In L. Pérez-González (Ed.), *Speaking in tongues: Language across contexts and users*. (Pp. 271-302), Publicacions De La Universitat De Valencia, Valencia, 2003.
- Chaume, F. (2004). Film Studies And Translation Studies: Two Disciplines At Stake in Audiovisual Translation", Article in *Meta: Journal Des Traducteurs / Meta: Translators' Journal* 49(1). (Pp. 12-24), 2004. Web: Erudit.Org Adresinden 20 Kasım 2012'de Alındı.
- Chiari, D. (2009). Issues in Audiovisual Translation, In J. Munday (Ed.), *The routledge companion to translation studies*. (Revised Edition). (Pp. 141-163). Oxon: Routledge.
- Erol, B. (1988). İngilizce'den Türkçe'ye Film çevirileri üzerine bazı gözlemler. *Metis Çeviri, Sayı: 4*, 29-34.
- Göktürk, A. (2004). *Çeviri: Dillerin dili*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Herbst, T. (1994). Linguistische Aspekte Der Synchronisation Von Fernsehserien: Phonetik, Textlinguistik, Übersetzungstheorie. *Linguistische Arbeiten; 318*, Niemeyer Verlag, Tübingen, 1994.
- Hesse-Quack, O. (1969). Der Übertragungsprozeß Bei Der Synchronisation Von Filmen. Eine Interkulturelle Untersuchung. Ernst Reinhard Verlag, München Und Basel.
- Kaçan, H. (2010). *Seslendirmeye giriş*. Cinius Yayınları, İstanbul.
- Kartarı, Asker (2006). *Farklılıklarla yaşamak: Kültürlerarası iletişim*. Ürün Yayınları, Ankara.
- Koller, W. (2004). Der Begriff Der Äquivalenz In Der Übersetzungswissenschaft. In H. Kittel, A.P. Frank, N. Greiner, T. Hermans, W. Koller, J. Lambert, F. Paul (Hrsg), *Übersetzung, Translation, Traduction. Ein Internationales Handbuch Zur Übersetzungsforschung*, 2. Teilband. (S. 343-354). Berlin; New York: Walter De Gruyter.
- Onaran, A. Ş. (1978). Çeviride sinema dili. *Türk Dili Dergisi*, "Çeviri Sorunları Özel Sayısı" (322), 86-92.
- Whitman-Linsen, C. (1992). Through The Dubbing Glass. The Synchronization of American Motion Pictures into German, French And Spanish. Verlag Peter Lang, Frankfurt Am Main, 1992.
- Wilss, W. (1977). *Übersetzungswissenschaft. Probleme Und Methoden*. Ernst Klett, Stuttgart.
- Yücel, F. (2007). *Tarihsel ve kuramsal açıdan çeviri edimi*. Ankara: Dost Kitabevi.